

УДК 81'25:778.535:791.65.079(477)

МАЛКОВИЧ Т.І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІНДИВІДУАЛЬНА СПЕЦИФІКА СУБТИТРУВАННЯ КІНОФІЛЬМІВ НА РІЗНОМАНІТНИХ УКРАЇНСЬКИХ КІНОФЕСТИВАЛЯХ

Розглянуто основні випадки технічних проблем під час субтитрування фільмів на українських кінофестивалях та шляхи уникнення їхнього негативного впливу на якість зроблених українських субтитрів, а також шляхи забезпечення якомога привабливішого перекладу субтитрів з естетичної точки зору.

Ключові слова: переклад, субтитри, кінофестиваль, програмне забезпечення, тайм-код, лінгвістичні заминки, фонетична синхронність, семантична синхронність, звуконаслідування.

Рассмотрены основные случаи технических проблем во время субтитрования фильмов на украинских кинофестивалях и пути предотвращения их негативного влияния на качество сделанных украинских субтитров, а также пути обеспечения наиболее привлекательного перевода субтитров с эстетической точки зрения.

Ключевые слова: перевод, субтитры, кинофестиваль, программное обеспечение, тайм-код, лингвистические заминки, фонетическая синхронность, семантическая синхронность, звукоподражание.

The article reviews the most frequent technical problems that can happen during subtitling movies at different Ukrainian film festivals and the means of avoiding their influence on the quality of the Ukrainian subtitles, as well as the ways of making the translation of subtitles as aesthetically attractive as possible.

Keywords: translation, subtitles, film festival, software, time-code, linguistic hobbles, phonetic proximity, semantic proximity, onomatopoeia.

Перш за все, на нашу думку, доцільно було б описати певні особливості програмного забезпечення для субтитрування,

використовуваних на найпопулярніших кінофестивалях в Україні. Згадаємо надалі програми Subtitler і Subtitle Workshop.

Важливо розмежувати ці дві програми, оскільки кожна з них має іншу мету, навіть якщо може здатися, що кінцева мета у всіх одна – субтитрування. Є нюанси. Subtitle Workshop має на меті “вшивати” субтитри у фільм, щоб вони автоматично синхронізувалися у фільмі за власноруч проставленим тайм-кодом. Окрім того, що тайм-код зазвичай доводиться проставляти саме перекладачеві, субтитри, створені програмою Subtitle Workshop, не потребують подальшої взаємодії з ними перекладача під час сеансу. І тим не менш – шанс перекладачеві перепочити під час сеансу, даний йому програмою Subtitle Workshop, зовсім не означає полегшення у процесі створення перекладу субтитрів за допомогою цієї програми. Оскільки тайм-коди виставляє сам перекладач, то він повинен під час перекладу стежити за необхідною довжиною перекладеного субтитру, щоб перекладений субтитр не треба було розбивати на декілька субтитрів і таким чином зміщувати тайм-код перекладеного субтитра порівняно з субтитром-оригіналом, що є неприпустимо і катастрофічно псує враження від перекладу фільму під час його перегляду. Але така правда, що після довгих мук з перекладом субтитрів у Subtitle Workshop перекладач може спокійно насолодитися виконаною роботою, сидячи в залі під час кіносеансу як звичайний глядач.

Subtitle Workshop зазвичай використовується на кінофестивалі документальних фільмів про права людини “Docudays UA”, а також для субтитрування “довгих ночей короткого метру” на МКФ “Молодість”, Одеському МКФ, та на переважній більшості “тижнів іноземного кіно” в Україні.

Натомість, програма Subtitler не працює з тайм-кодами і не має на меті вшивання субтитрів у фільм (бо вшивання можливе тільки за умови присутності тайм-коду кожного субтитра). Таким чином, ця програма передбачає подальшу взаємодію перекладача з субтитрами, створеними цією програмою. На сленгу субтитрувальників така взаємодія називається “клацання”: субтитрувальник повинен бути присутнім у залі під час кіносеансу,

мати з собою ноутбук і завантажений на нього текстовий файл з субтитрами, вивести зображення субтитрів з ноутбука на кіноекран за допомогою проектора і переключати кожен субтитр вручну, орієнтуючись на час, відведений на репліку оригіналу, або на час появи, демонстрації і зникнення іншомовного субтитра, вшитого у фільм (якщо такий є). Таким чином, під час перекладу для субтитрувальника також бажано уникати розбиття довгих субтитрів на декілька, бо це ускладнює орієнтування субтитрувальника під час клацання у кінотеатрі. Важливо те, що Subtitler – основна програма для субтитрування фільмів на МКФ “Молодість”, Одеському МКФ, та на переважній більшості “тижнів” іноземного кіно в Україні. Наведімо нижче вимоги до форматування субтитрів, створених програмою Subtitler на кінофестивалі “Молодість” для того, щоб побачити, які ще проблеми постають на шляху створення якісних субтитрів у програмі Subtitler:

Переклад робиться у Блокноті (файл *.txt), де рядок має приблизно не більше 60 знаків, а потім у залі показується через програму Subtitler. Вдома слід перевірити, чи переклад нормально відкривається через цю програму (перевірочний шрифт – **Tahoma 40) [1].**

Чому нормована довжина рядка і нормований розмір шрифту становить проблему для субтитрувальника? Річ у тім, що для проектування субтитрів через проектор на кіноекрані зазвичай відводиться дуже небагато місця, щоб не перекривати картинку – а задовгі рядки просто обрізаються, залишаючи дуже неестетичні на вигляд “обрізки” титрів поза місцем, відведеним для показу субтитрів: таким чином, кожен наступний короткий субтитр буде містити обрізки попереднього задовгого субтитра. А це – справжня проблема.

На багатьох кінофестивалях трапляються конфузи, коли (часто в останній момент перед показом) плівка з фільмом, мовою оригіналу якого не є англійська, приходиться без вшитих англійських субтитрів. У цьому випадку перекладачеві доводиться робити так, щоб у стандартні два рядки субтитрів довжиною у 60 знаків кожен,

умістилися дві мови (за форматом більшості українських фестивалів – у верхньому рядку англійська, а у нижньому – українська). Таке завдання потребує значно більших зусиль від перекладача, оскільки набагато легше зробити з довгої фрази у скрипті короткий одномовний субтитр довжиною у 120 знаків, аніж зробити з довгої фрази короткий двомовний субтитр довжиною у ті ж-таки 120 знаків. Мало того, дуже важко скоротити фразу, не викидаючи з неї нічого контекстуально важливого. Подивимося на можливі варіанти вирішення такої проблеми на прикладі нашого субтитрування документального фільму “The Black Power Mixtape 1967-1975” (“Чорний мікстейп 1967-1975”).

STOKELY CARMICHAEL: He presumed that if you are non-violent, your opponent **will see your suffering and will be moved to change his hearth** [2].

СТОКЛІ КАРМАЙКЛ: Він думав, що якщо ти мирний страдалець, то **ворога це зворушить і він віддасть тобі нагріте місце**. [3].

Тут йдеться про світогляд Мартіна Лютера Кінга. Під час перекладу цього уривку ми спробували сильно скоротити репліку, передавши довгу фразу “**your opponent will see your suffering and will be moved**” фразою “**ворога це зворушить**.” Ба більше, ми зберегли “страждальницький” контекст фрази, використавши структуру прикметник+іменник і переклавши “**non-violent**” як “**мирний страдалець**”.

На багатьох українських кінофестивалях схема роботи субтитрувальника передбачає також переклад субтитрів не з мови оригіналу. Ось приклад з власного досвіду: фільм про циганську поетесу Папушу, яка кочує з циганським табором на території комуністичної Польщі, знятий наполовину польською і наполовину ромською мовою. Зважаючи на те, що не всі субтитрувальники в Україні розуміють польську, і дуже мало – ромську, служба перекладу надала нам готові субтитри англійською, створені, вочевидь, у країні виробництва фільму з метою міжнародного прокату. Таким чином, український субтитрувальник у перекладі польсько-ромського фільму має спиратися на англійські субтитри,

у яких часто відсутні певні нюанси, які можна відчутти тільки володіючи мовою (тут – мовами) оригіналу. Це виявилось особливим абсурдом, після того як у процесі перекладу ми з'ясували, що українська мова набагато більше збігається не лише з польською, а у деяких випадках і з ромською мовою, аніж англійська – принаймні, на фонетичному рівні.

До прикладу: двоє дітей – хлопчик і дівчинка – знаходять у лісі в дуплі одного з дерев майстерно оздоблений і дуже естетичний на вигляд ніжик. Хлопчик каже дівчинці ромською щось на зразок **“Але шікар!”** [4], що в англійських субтитрах перекладено як **“Beautiful, isn't it?”** (**“Гарний, чи не так?”**) [5]. У цьому випадку ми б наполегливо порекомендували кожному українському субтитрувальникові не спиратися на надані англійські субтитри, оскільки кожен українець з добрим слухом вловить тут фонетичну подібність до українського відповідника: **“Але й шикарний!”** [6]. Цей відповідник не лише звучить максимально схоже до ромського оригіналу, а й за рівнем емоції фраза **“Але й шикарний!”** набагато перевищує фразу **“Beautiful, isn't it?”**. Таким чином, черговою нашою підказкою до успішної стратегії субтитрувальника у випадку перекладу не з мови оригіналу буде – якомога частіше прислухатися до оригіналу і вишукувати будь-яких мовних подібностей: у 99% зі ста така фонетична синхронність виявиться й семантичною.

Окрім дотримання перерахованих суто технічних вимог та конфузів, які трапляються на кінофестивалях, не варто забувати й про забезпечення якомога привабливішого перекладу з естетичної точки зору – особливо в умовах довгої й навмисної маргіналізації української мови, яку необхідно оживити в очах кіноглядача, як споживача масового українськомовного продукту.

Для цього ми воліли б запропонувати доволі ризикований метод перекладу субтитрів. Ризик у тому, що такий метод цілком можливо “поховати” у критиці, звинувативши його у надмірній увазі до непотрібних деталей. У цьому випадку нам йдеться про наше субтитрування документального фільму про сучасне вуличне мистецтво: **“Вихід через сувенірну крамницю”** (**“Exit Through the**

Gift Shop”) [7]. У ньому головний герой, Террі Гуета, “створює себе” як відомого вуличного митця. Террі – француз і дуже погано розмовляє англійською – з граматичними помилками, з яскраво вираженим французьким акцентом і досить повільно, роздумуючи над кожним словом, перш ніж його вимовити. Враховуючи проблеми головного героя з англійською мовою і комедійність фільму ми спробували передати у субтитрах те, як він довго думає над кожним словом, та як довго він вибудовує і формулює речення – ми зберегли у субтитрах його “затинання” у мові, які зустрічаються на кожному кроці. Назвімо ці затинання лінгвістичними заминками. Скажімо, у цьому епізоді, де розповідається як Террі разом з другом-стрітартером Шепардом Фейрі таємно розмальовували будинки вночі.

TERRY: You know it was not **like I’m downstairs** and you upstairs doing your thing and I’m filming. No, I would go upstairs and I would go even up, up more to have **the shot that is uh, is uh great** [7].

ТЕРРІ: Це ж не те, що **я, типу, внизу знімаю**, а ти нагорі своє робиш. Не, я вийду нагору, зловлю **такий момент, знаєте, е-е-е, класний** [8].

like I’m downstairs – **я, типу, внизу знімаю** (тут цілком необхідне вставне слово на кшталт “**типу**” – воно не лише наголошує на повільному темпі мовлення Террі Гуети і на важкості його висловлювання англійською, а й підкреслює неформальний характер його розповіді) **the shot that is uh, is uh great** – **такий момент, ну, знаєте, е-е-е... класний** (Террі, як не носій мови, не може знайти кращого і мальовничішого слова, ніж “**great**” для опису краси кадру, який він зняв, але з англійського титру ми бачимо, що словами на кшталт “**the shot that is uh, is uh...**” він таки намагається знайти якусь влучнішу характеристику, хоча в результаті ці його пошуки все одно зазнають краху. В українському перекладі цього титру ми також намагалися передати всю важкість і напруженість пошуку Террі необхідного і влучного слова: переклад “**такий момент, ну, знаєте, е-е-е...**” достатньо вдало демонструє усі вищесказані мовленнєві відтінки, що їх необхідно було передати у перекладі. Ці слова на кшталт “ну, знаєте...” і ці

затинання у мові якнайкраще демонструють мовні пошуки і мовленнєву невизначеність іноземця Террі, а також створюють певний комічний ефект: глядачі не очікували прочитати ці затинання у субтитрах, оскільки зазвичай субтитри такого не містять.)

Окремий, нелегкий випадок – переклад неприродних, штучних звуконаслідувань і вміщення їх у субтитри.

У наступному діалозі – ціла низка звуконаслідувань роботи електронного пристрою – фотоапарата. Будучи не лише перекладачами, але й глядачами інших перекладів, ми знаємо, що українці часто не сприймають новотвори. Тим не менш, активний словниковий запас звуконаслідувань в українській мові не надто широкий, особливо це стосується звуконаслідування роботи сучасних пристроїв.

Тут додається також фактор лінгвістичної замінки, який змушує мовця вдаватися до найрізноманітніших звуконаслідувань – аби тільки максимально точно замінити ними відповідні дієслова на позначення роботи фотоапарата.

TERRY: **He's like, okay** show me the pictures. I take the camera, I take it and I said look. I put it on, I go. I go in menu right away, I go in delete and I go **ffffft**. And the thing goes **vvvvvzzzzzz** and I go **ВАМ** and I put it down and I said, I don't have any picture on him and I don't have any proof on you [7].

ТЕРРІ: **Ну і той каже, типу,** покажи фотографії. Я беру камеру і кажу, ось, дивіться. Вмикаю, зразу йду в меню і видаляю все одним махом, **ффффіть!** І воно так **вввзззз**. І я зразу **бам**, гепаю камерою по столу і так, дивіться, кажу, нема тут жодної фотки, нема вам на що дивитися [8].

У цьому уривку ми намагалися навмисно максимально зберегти незв'язність мовлення Террі через надмір ономастопей. Ці звуконаслідування важко пояснити, не бачачи перед собою відео з жестикуляцією мовця при цих звуконаслідуваннях. Наприклад, при вимовлянні "**ffffft**" мовець горизонтально проводить рукою, ніби показуючи ризику, що "біжить" – піктограму меню фотоапарата, яка показує прогрес у видаленні фотографій. Тому, нам важливо було

перекласти цей звук звуком, який би натякав українському глядачеві на якийсь різкий рух. Сміємо припустити, що звуконаслідування “fffff” саме по собі нічого не означає, тому просто транслітерувати його кирилицею було б нерозумно. Одне зі значень слова “**фіть**” в українській мові таке: “присудок для підкреслення швидкості, моментальності якої-небудь дії, руху”. Тож, ми передали швидкий рух риси-пиктограми, що позначає видалення фотографій на фотоапараті, словом “**ффффіть!**”, додавши до нього кілька літер “ф” для того, щоб досягти максимально можливої фонетичної синхронності з англійським відповідником.

Звуконаслідування “**ВАМ**” ми просто транслітеруємо як таке, що існує в українській мові, а звуконаслідування “**vvvvvzzzzz**” нагадує нам якийсь рух – можливо через наше слово “**віз**”, яке однозначно асоціюється з рухом.

Розглянувши основні випадки проблем під час субтитрування фільмів на українських кінофестивалях, ми зробили певний внесок у ясність щодо того, як за неможливості боротися з виникненням таких суто технічних проблем максимально запобігати їхньому впливу на якість кінцевого продукту – українських субтитрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Оболенький О.* – Офіційний електронний лист-повідомлення від координатора служби перекладачів МКФ «Молодість» з вимогами щодо оформлення створених субтитрів / *О. Оболенький.* – Київ, 17 жовтня, 2010.
2. *«The Black Power Mixtape 1967–1975».* – Story AB, Sveriges Television (SVT), Louverture Films, Sweden, USA, 2011.
3. *«Чорний мікстейп 1967–1975».* – Субтитрування українською мовою автора статті на замовлення IX Міжнародного фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA, 2012.
4. *«Papusza».* – Argomedia Productions, Poland, 2013.
5. *«Papusza».* – Субтитри англійською мовою, надані перекладачеві перекладацькою службою МКФ «Молодість», 2013.
6. *«Пануша».* – Субтитрування українською мовою автора статті на замовлення МКФ «Молодість», 2013.
7. *«Exit Through the Gift Shop».* – Paranoid Pictures, USA, UK, 2010.
8. *«Вихід через сувенірну крамницю».* – Субтитрування українською мовою автора статті на замовлення МКФ «Молодість», 2010.